

Олена Сироїд

УКРАЇНЬСЬКА ДУХОВНА ПІСНЯ УСНОЇ ТРАДИЦІЇ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

DOI: 10.58407/litopis.230514

© О. Сироїд, 2023. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3918-2898>

Авторка робить спробу визначити підходи, які б дозволили масштабне дослідження духовної пісні як явища народної традиції. З такою метою формується «погляд згори», так би мовити, зі сучасної точки зору на історію й стан українських народознавчих студій. Складність таких студій зумовлена передусім значною розпорошеністю відповідних рукописних та друкованих джерел, які при значній кількості мають здебільшого принагідний характер. Такій джерелознавчій специфіці розвідки відповідає поєднання історичного і порівняльного методів. Новизна й актуальність пов'язані, з одного боку – з фактом відсутності спеціальної наукової праці про духовну пісню в українській фольклористиці, з невивченістю історії фіксації текстів, як і спостережень щодо їх природи та функціонування; а з іншого – з безсумнівною цінністю цих творів, їх живучістю в усній традиції. У висновках накреслено перспективи дослідження української народної духовної пісні з акцентом на складності найактуальніших проблем, яку зумовлює багатство, різноманітність, об'ємність матеріалу.

Ключові слова: духовна пісня, усна традиція, функціонування, записи, спостереження.

Духовна пісня усної традиції засвідчує існування надзвичайно цікавої й наповненої сфери духовного життя українців, що має давню історію. Увага до цього помітного явища з боку збирачів та дослідників фольклору виявлялася від початків народознавчих студій і триває досі. Однак були різні причини, які гальмували розвиток процесу, а насамперед антирелігійна ідеологія, що кілька десятиліть унеможлиблювала повноцінне вивчення народного релігійного репертуару. Відсутність спеціального дослідження духовної пісні української усної традиції зумовлює особливу актуальність студій над цим значним пластом народної культури, вивчення й узагальнення попереднього дослідницького досвіду.

Духовна пісня як явище складне й багатогранне об'єднує значну кількість творів різного походження, давності й функціонування. Ще у джерелах ХІХ ст. помітна диференціація двох видів духовних пісень: 1) книжні тексти; 2) пісні усної традиції, записані від кобзарів, лірників, старців, від носіїв фольклору загалом.

Книжним авторським творам української писемної традиції, збереженим у рукописних та друкованих пам'ятках, присвячено історичні, джерелознавчі, літературознавчі, музикознавчі студії. В кінці ХІХ – на початку ХХ ст. завдяки праці Михайла Грушевського¹, Івана Франка², Володимира Гнатюка³, Володимира Перетця⁴, Юліана Яворського⁵, Михайла Возняка⁶ та інших вчених до наукового обігу ввійшло багато текстів, а поставлені пробле-

¹ Грушевський Михайло. Кілька духовних віршів з Галичини. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Том XIV. Львів: 3 друкарні НТШ, 1896. С. 1–16; Грушевський Михайло. Сьпіванник з початку ХVІІІ в. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Том XV. Львів: 3 друкарні НТШ, 1897. С. 1–48. Том ХVІІ. Львів: 3 друкарні НТШ, 1897. С. 49–98.

² Франко Іванъ. Наші коляди. Львів: 3 друкарні товариства імені Шевченка, 1890. 59 с.; Франко Іван. Карпато-руське письменство ХVІІ–ХVІІІ вв. Львів: 3 друкарні НТШ, 1900. 162 с.; Франко Іван. Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході. Вступ до студій над «Богогласником». *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Том СХІІІ. Львів: 3 друкарні НТШ, 1913. С. 5–22; та інші.

³ Гнатюк Володимир. Угроруські духовні вірші. Львів: 3 друкарні НТШ, 1902. 272 с.; Гнатюк Володимир. Кілька духовних віршів. (Співанник із Грушова). *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Том LVІ. Львів: 3 друкарні НТШ, 1903. С. 25–33; та інші.

⁴ Перетць Владимиръ. Историко-литературныя изслѣдованія и матеріали. Томъ І. Изъ исторіи русской пѣсни. Часть 1. Начало искусственной поэзіи въ Россіи. Изслѣдованія о вліянні малорусской виршевой и народной поэзіи ХVІ–ХVІІІ в. на великорусскую. Къ исторіи Богогласника. С.-Петербургъ: Типографія Ф. Вайсберга и П. Гершунина, 1900. 425 с.; та інші.

⁵ Яворский Юлиан. Материалы для истории старинной песенной литературы в Подкарпатской Руси. *Knihovna sborní pro výzkum slovenska a Podkarpatské Rusi při Slovanském Ústavu v Praze*. Číslo 8. V Praze: Tiskem "Politiky", 1934. С. 5–345; та інші.

⁶ Возняк Михайло. З культурного життя України ХVІІ–ХVІІІ вв. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Том СVІІІ. Львів: 3 друкарні НТШ, 1912. С. 57–102. Том СІХ. Львів: 3 друкарні НТШ, 1912. С. 10–38; Возняк

ми, впроваджені методи не втратили актуальності й понині. Наприкінці ХХ ст. помітний новий підйом у вивченні української барокової духовної пісні, засвідчений насамперед літературознавчими дослідженнями Олександри Гнатюк⁷ та тривалими джерелознавчо-музикознавчими студіями Юрія Медведика⁸. Важливий внесок у дослідження релігійних авторських пісень, поширених на наших теренах, зробили також музикознавці Лариса Івченко⁹, Ольга Зосім¹⁰ та Ірина Матійчин¹¹.

Духовна пісня української усної традиції, яка, без сумніву, більшою чи меншою мірою пов'язана з християнською писемністю, привернула до себе увагу значно раніше¹². Такі зацікавлення зародилися і розвивалися разом з появою та розгортанням народознавчих студій. Збирачі фольклору до релігійних творів ставилися по-різному, але, попри поодинокі випадки свідомого ігнорування їх як ненародних, захоплювалися цими зразками чи, принаймні, інтуїтивно старалися зберегти їх для наступних поколінь.

Отже, історія збирання й вивчення духовних пісень з народного репертуару мала свій романтичний період, а на наступних етапах розвитку фольклористики, які, закономірно, зачепили й цю групу творів, зі зміною підходів до матеріалу, його фіксації, методів дослідження інтерес до них не послаблюється, а навпаки – лише зростає. Найщасливіший час таких студій – кінець ХІХ – початок ХХ ст. Хоча більші фольклорно-етнографічні зібрання зі значною кількістю записаних духовних пісень від народних виконавців з'являються друком вже від середини ХІХ ст. – скажімо, відомий збірник Амвросія Метлинського¹³, велике видання Якова Головацького¹⁴, матеріали Павла Чубинського¹⁵, Оскара Кольберга¹⁶, Бориса Грінченка¹⁷, Осипа Роздольського – Станіслава Людкевича¹⁸, Філаре-

Михайло. Матеріали до історії української пісні і вірші. *Українсько-руський архів*. Том ІХ. Львів: 3 друкарні НТШ, 1913. С. 1–240. Том Х. Львів: 3 друкарні НТШ, 1914. С. 241–480. Т. ХІ. Львів: 3 друкарні НТШ, 1925. С. 481–591; Возняк Михайло. 3 поля української духовної вірші. Жовква: Видавництво ЧСВВ, 1925. 58 с.; та інші.

⁷ Гнатюк Олександра. Українська духовна барокова пісня. Варшава–Київ: Перевал, 1994. 188 с.; Барокові духовні пісні з рукописних співанків ХVІІІ ст. Лемківщини / Вступ, упорядкування і коментарі Олі Гнатюк. Львів: Місіонер, 2000. 336 с.; ряд статей.

⁸ Пісні до Почаївської Богородиці. Перевидання друку 1773 року / Транскрипція, коментарі і дослідження Юрія Медведика. Львів: Місіонер, 2000. 148 с.; Медведик Юрій. Українська духовна пісня ХVІІ–ХVІІІ століть. Львів: Видавництво УКУ, 2006. 324 с.; Медведик Юрій. Ad Fontes: з історії української музики ХVІІ – початку ХХ ст. Вибрані статті, матеріали, рецензії. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. 618 с.; Medvedyk Jurij. Der Bohohlasnyk von Počajiv / Aus dem Ukrainischen übersetzt von V. Kressel. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2016. Ss. 432; Медведик Юрій. Духовна пісня в Україні: витоки, розвиток, жанри. Львів: Український католицький університет, 2023. 324 с.; та багато інших.

⁹ Івченко Лариса. Украинский кант ХVІІ–ХVІІІ вв.: автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата искусствоведения. Киев, 1988. 16 с.; Український кант ХVІІ–ХVІІІ століть / Упорядкування, вступна стаття, коментарі Лариси Івченко. Київ: Музична Україна, 1990. 199 с.; та ін.

¹⁰ Зосім Ольга. Західноєвропейська духовна пісня на східнослов'янських землях у ХVІІ–ХІХ століттях. Київ: ДАКККіМ, 2009. 204 с.; Зосім Ольга. Східнослов'янська духовна пісня: сакральний вимір. Київ: НАКККіМ, 2017. 328 с.; ряд статей.

¹¹ Матійчин Ірина. Василянське піснярство кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. як феномен галицької музичної культури: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства. Львів, 2009. 20 с.; Матійчин Ірина. До питання зародження нового етапу духовної пісні в Галичині кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка*. Серія: Мистецтвознавство. Вип. 2. Тернопіль: ТНПУ, 2012. С. 94–101; та ін. Можна згадати ще про окремі статті сучасних музикознавців, присвячені українським книжним духовним пісням, наприклад: Ластовецька Любомира. Канти Данила Туптала (Димитрія Ростовського): до питання про співвідношення у них авторських та запозичених елементів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та Національної музичної академії України імені Петра Чайковського*. Серія: Мистецтвознавство. Вип. 1 (18). Тернопіль: ТНПУ, 2007. С. 16–22; та ін.

¹² Початок студій над українськими книжними духовними піснями припадає щойно на 70-ті роки ХІХ ст. Огляда перших друкованих джерел, присвячених «Богогласникові», див. зокрема у монографії Юрія Медведика: Медведик Юрій. Українська духовна пісня ХVІІ–ХVІІІ століть. С. 15–16.

¹³ Народня южнорусскія пѣсни. Изданіе Амвросія Метлинскаго. Київ: Въ университетской типографіи, 1854. ХVІІІ+472+ІV с.

¹⁴ Народня пѣсни Галицкой и Угорской Руси, собрання Я.Ѳ. Головацкимъ. Часть І. Думы и думки. Москва: Въ Университетской типографіи, 1878. 388 с. Часть ІІ. Обрядня пѣсни. Москва: Въ Университетской типографіи, 1878. 841 с. Часть ІІІ. Разночтенія и дополненія. Отдѣленіе І. Думы и думки. Москва: Въ Университетской типографіи, 1878. 523 с. Отдѣленіе ІІ. Обрядня пѣсни. Москва: Въ Университетской типографіи, 1878. 747+16+24+LXXX с. Це велике зібрання фольклорно-етнографічних матеріалів почали друкувати ще з 1863-го року: Народня пѣсни Галицкой и Угорской Руси. Собрание, составленное Я.Ѳ. Головацкимъ, и изданное съ Предисловіемъ и разными объясненіями О.М. Бодянскимъ. Часть І. Думы и думки. *Чтения въ Императорскомъ Обществѣ Исторіи и Древностей Россійскихъ при Московскомъ Университетѣ*. Книга третья. Москва: Въ Университетской Типографіи, 1863. С. І–ХІІ+1–130; та ін.

¹⁵ Чубинскій Павло. Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ Западно-руссійскій край. Томъ первый. Выпускъ первый. С.-Петербургъ: Типографія В. Безобразова и комп., 1872. ХХХ+224 с. Томъ третій. Народный дневникъ. С.-Петербургъ: Типографія В. Безобразова и комп., 1872. ІІ+VІІІ+486+ІІ с. Томъ пятый. С.-Петербургъ: Типографія Майкова, 1874. ХХV+1209 с.

¹⁶ Kolberg Oskar. Pokucie. Tom I. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1882. Ss. ІХ+360. Tom ІІ. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1883. Ss. ІV+300; Kolberg Oskar. Chełmskie. Tom І. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1890. Ss. VІІ+369. Tom ІІ. Kraków: Drukiem Wł.L. Anczycsa i spółki, 1891.

та Колесси¹⁹. Важливими джерелами для вивчення народної релігійної пісенності виступають і українські періодичні видання, зокрема журнали «Основа», «Київська старовина». Особливо долучилися до записування й дослідження духовного, передусім кобзарсько-лірницького, репертуару Микола Лисенко²⁰, Василь Горленко²¹, Іван Франко²², Валеріан Боржковський²³, Павло Житецький²⁴, Олександр Малинка²⁵, Микола Сумцов²⁶, Володимир Гнатюк²⁷, Сергій Маслов²⁸, Порфирій Демуцький²⁹, Гнат Хоткевич³⁰, Порфирій Мартинович³¹, Михайло Сперанський³², Володимир Щепотьєв³³, Філарет Колесса³⁴, Климент Квітка³⁵, Борис Луговський³⁶, Михайло Возняк³⁷, Михайло Грушевський³⁸, Павло Попов³⁹.

У багатьох з названих вчених та їх сучасників складалося враження великої популярності духовних пісень серед українського простолюдю й, відповідно, перспектив збирання

Ss. VI+265; Kolberg Oskar. Przemyskie. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1891. Ss. XX+243; Kolberg Oskar. Wołyń. W Krakowie: Spółka wydawnicza polska, 1907. Ss. XI+450; Kolberg Oskar. Dzieła wszystkie. Tom 49. Sanockie-Krośnieńskie, część I. Wrocław – Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1974. Ss. LX+552. Tom 50. Sanockie-Krośnieńskie, część II. Wrocław – Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1972. Ss. 448. Tom 56. Ruś Czerwona, część I. Wrocław – Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1976. Ss. LXXXI+445. Tom 57. Ruś Czerwona, część II. Zeszyt 1. Wrocław – Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1978. Ss. 768. Zeszyt 2. Wrocław – Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1979. Ss. 769–1435.

¹⁷ Гринченко Борисъ. Етнографическіе матеріали, собранные въ Черниговской и сосѣднихъ съ ней губерніяхъ. Томъ III. Пѣсни. Черниговъ: Типографія Губернскаго Земства, 1899. XXXII+765 с.

¹⁸ Галицько-руські народні мелодії. Часть II. / Зібрані на фонограф Йосифом Роздольським, списав і зредагував Станіслав Людкевич. *Етнографічний збірник*. Т. XXII. У Львові: З друкарні НТШ, 1908. С. I–V, 177–382.

¹⁹ Народні пісні з галицької Лемківщини. Тексти й мелодії / Зібрав, упорядкував і пояснив доктор Філарет Колесса. *Етнографічний збірник*. Томи XXXIX–XL. У Львові: З друкарні НТШ, 1929. LXXXII+469 с.

²⁰ Лисенко Николай. Характеристика музыкальных особенностей малорусскихъ думъ и пѣсень, исполняемыхъ кобзаремъ Вересаемъ. Ноты къ думамъ и пѣснямъ, исполняемымъ О. Вересаемъ. *Записки Юго-западнаго Отдѣла Императорскаго Русскаго Географическаго Общества*. Томъ I. За 1873 годъ. Киевъ: Въ типографіи Императорскаго Университета Св. Владимира, 1874. С. 339–366, 1–28; та інші.

²¹ Горленко Василій. Кобзари и лирники. *Кіевская Старина*. 1884. Январь. С. 21–50. Декабрь. С. 639–657.

²² Миронъ. «Вояцкія пѣсня». *Кіевская Старина*. 1888. Декабрь. С. 143–148; Франко Іван. Пісня про Правду і Неpravду. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Том LXX. Львів: З друкарні НТШ, 1906. С. 5–70; та ін.

²³ Боржковскій Валеріанъ. Лирники. *Кіевская Старина*. 1889. Сентябрь. С. 653–708.

²⁴ Житецькій Павло. Малорусскія вирши нравоучительнаго содержания. *Кіевская Старина*. 1892. Мартъ. С. 388–408; Житецькій Павло. Мысли о народныхъ малорусскихъ думахъ. Киевъ: Типографія Г.Т. Корчакъ-Новицкаго, 1893. IV+249 с.

²⁵ Малинка Александръ. Кобзарь Петро Гарасько и Лирникъ Максимъ Прыщенко. *Кіевская Старина*. 1893. Томъ XLII. Сентябрь. С. 441–450; Малинка Александръ. Лирникъ Евдокимъ Мыкитовичъ Мокровизъ. *Кіевская Старина*. 1894. Томъ XLVI. С. 434–444; та інші.

²⁶ Сумцовъ Николай. Замѣтки о малорусскихъ думахъ и духовныхъ виршахъ. *Етнографическое обозрѣніе*. 1895. № 1. С. 79–107.

²⁷ Гнатюк Володимир. Лирники. *Етнографічний збірник*. Т. II. Львів: З друкарні НТШ, 1896. С. 1–73; та інші.

²⁸ Масловъ Сергей. Лирники Полтавской и Черниговской губерній. *Сборникъ Харьковскаго Историко-Филологическаго Общества*. Томъ 13-й. Харьковъ: Типо-Литографія «Печатное Дѣло», 1902. С. 217–226; та ін.

²⁹ Лира и ии мотивы. Зібравъ въ Кыйивщини П. Демуцький. Кыйивъ: Нотопечатня и друкарня И.И. Чоколова, 1903. 58 с.

³⁰ Хоткевичъ Игнатій. Нѣсколько словъ объ украинскихъ бандуристахъ и лирникахъ. *Етнографическое обозрѣніе*. 1903. № 2. С. 87–106.

³¹ Украинскіе записи Порфирія Мартиновича. *Кіевская Старина*. 1904. Февраль. С. 257–313. Мартъ. С. 452–477. Апрель. С. 149–191. Май. С. 339–399. Июнь. С. 531–566. Июль–августъ. С. 11–50. Сентябрь. С. 304–321. Октябрь. С. 65–80. Ноябрь. С. 227–259. Переизданія: Мартинович Порфирій. Украинскіе записи. Харків: Видавецъ Савчук О.О., 2012. 534 с.; та ін.

³² Сперанскій Михаилъ. Южно-русская пѣсня и современные ея носители. *Сборникъ Историко-Филологическаго общества при Институтѣ князя Безбородко въ Нѣжинѣ*. Томъ V. Киевъ: Типографія И.И. Чоколова, 1904. С. 97–230; та інші.

³³ Щепотьєвъ Владимиръ. Главныя темы релігійнаго пѣсеннаго творчества украинскаго народа въ христіанскій періодъ. *Труды Полтавской ученой архивной комиссіи*. Выпускъ седьмой. Полтава: Электр. тип. Г.И. Маркевича, 1910. С. 1–45.

³⁴ Колесса Філарет. Украинскіе народні думи у відношеню до пісень, віршів і похороннихъ голосінъ. *Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка*. Том СХХХІ. Львів: З друкарні НТШ, 1921. С. 1–63; Колесса Філарет. Українська усна словесність. Львів: Друкарня НТШ, 1938. 643 с.; та інші.

³⁵ Украинскіе Народні Мелодії / Зібрав Климент Квітка. *Етнографічний збірник*. Том II. Київ: Слово, 1922. XII+236 с.

³⁶ Луговський Борис. У «Десятуху». *Україна*. 1924. Книга 4. С. 62–74; Луговський Борис. Чернігівські старці. *Первісне громадянство та його пережитки на Україні*. Випуск 3. Київ: «Державне видавництво України», 1926. С. 131–177; Матеріали до ярмаркового репертуару та побуту старцтва в Західній Чернігівщині / Борис Луговський, вступна стаття Вільяма Нолла. *Родовід*. 1993. № 6. С. 83–120.

³⁷ Возняк Михайло. Історія української літератури. Том III. Друга частина. У Львові: З друкарні НТШ, 1924. IV+564 с.; та інші.

³⁸ Грушевський Михайло. Історія української літератури. Т. IV. У Києві: З друкарні Державного В-ва України – УАН, 1925. 689 с.

³⁹ Попов Павло. До текстів т. зв. «Калинівських» пісень. *Етнографічний вісник*. Кн. 4. У Києві: З друкарні Української Академії Наук, 1927. С. 8–30.

і студіювання цієї групи творів⁴⁰. Проте вже на початку 30-тих років ХХ ст. гине не лише значна кількість носіїв традиції, але й активніші її дослідники – у такий кривавий спосіб наступає войовничо-атеїстична доба. Однак чужій тоталітарній системі так і не вдалося викоринити віру в Бога та пов'язані з нею форми народної духовної культури. Попри різні залякування й суворі заборони, давні духовні пісні збереглися в українській усній традиції понині. Цікаво, що в той найтемніший період історії поодинокі зразки релігійних творів потрапляли до друку в складі різних фольклорних зібрань⁴¹, а деяким пощастило навіть стати об'єктом для наукового аналізу⁴².

З 90-тих років ХХ ст. справа записування й дослідження духовної пісні української усної традиції помітно відроджується як завдяки публікаціям матеріалів, що їх вдалося зберегти ще в попередні десятиліття⁴³, так і завдяки записам текстів від сучасних носіїв народної поетично-музичної спадщини⁴⁴ та їх опрацюванню. Зокрема, відомими для ширшого загалу стають імена останніх традиційних лірників Західного Полісся⁴⁵, Гуцульщини⁴⁶, друкуються матеріали з видань⁴⁷ і рукописів⁴⁸ ХІХ – початку ХХ ст., а також зібрані вже після Другої світової війни⁴⁹.

Довге й складне життя «останнього» кобзаря Георгія Ткаченка увінчується посиленою увагою до його творчої особистості, традиційного репертуару, зокрема з боку авторитетної дослідниці українського епосу Софії Грици⁵⁰. На початку 90-тих Марина Гримич зацікавилася зафіксованим у записах Порфирія Мартиновича вмістом Вустинських книг – унікальних усних пам'яток, з яких довідуємося про різні моменти укладу життя та функ-

⁴⁰ Див., наприклад: Листування Климентя Квіткі і Філарета Колесси / Упорядкування листів Роксоляни Залеської; вступна стаття, примітки Анатолія Іваницького. *Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка*. Том ССХХІІІ. Львів: Видавництво НТШ, 1992. С. 318.

⁴¹ Скажімо, лемківський варіант «Лазаря» 50-тих – 60-тих років ХХ ст. «захований» серед пісень «про родинне життя та жіночу долю» збірника Ореста Гижі, див.: Українські народні пісні з Лемківщини / Зібрав Орест Гижа, загальна редакція Софії Грици. Київ: Музична Україна, 1972. С. 285–286. У подібний спосіб потрапляли до друку варіанти «Самарянки», див. зокрема розділ «Пісні про кохання» видання фольклорних записів Лесі Українки: Народні пісні в записах Лесі Українки та з її співу / Упорядкування і примітки О. Дея та С. Грици, вступна стаття О. Дея. Київ: Музична Україна, 1971. С. 196–197; та зразки інших духовних пісень фольклорного й книжного походження.

⁴² Софія Грица приділила чимало уваги псалми про Багача і Лазаря у своїй відомій студії, опублікованій ще в 1979-му році: Грица Софія. Мелос української народної епіки. Київ: Наукова думка, 1979. С. 67–71. Останнє перевидання цієї праці: Грица Софія. Мелос української народної епіки. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. С. 99–105.

⁴³ Див., наприклад, розділ «Ліричні пісні» у виданні: Пісні Тернопільщини / Упорядкували Степан Стельмащук, Петро Медведик. Вип. 2. Київ: Музична Україна, 1993. 636 с.; публікації записів Миколи Ільницького від Ганни Ільницької 70-тих років зі спробами їх аналізу: Ільницький Микола. Кілька вступних слів і принагідних спостережень. *Вісник Львівського університету*. Випуск 31. Львів: Видавничий центр ЛНУ, 2003. С. 371–376; Спироїд Олена. Духовні пісні з Ільника. *Там само*. С. 395–402.

⁴⁴ Див. тексти духовних пісень серед фольклорних матеріалів: Денисюк Іван, Гарасим Ярослав, Галайчук Володимир. Фольклорні записи з Полісся. *Там само*. С. 247–291; «Ой видно село»: Народні пісні села Арданово Іршавського району Закарпатської області / Записи, упорядкування, вступна стаття та примітки Івана Хланти. Ужгород: Закарпаття, 2003. 664 с.; Богородиця в українському фольклорі / Зібрала та впорядкувала Галина Коваль. Львів: Афіша, 2006. 280 с.; Покаянні та похоронні пісні / Запис текстів і мелодій, упоряд., підгот. текстів, вступ. ст., примітки Івана Хланти; розшифрування мелодій Федора Копиця. Ужгород: Патент, 2007. 272 с. Кілька фольклорних та фольклоризованих зразків потрапили і до великого зібрання церковних пісень, поширених наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. на Закарпатті: «Співайте Богові нашому, співайте» / Упорядкування Івана Хланти. Ужгород: Патент, 2008. 848 с. Див. також рецензію на цей збірник: Іваннікова Людмила. Новий український Богогласник. *Слово Просвіти*. 2009. № 15 (496). 16–22 квітня. С. 10.

⁴⁵ Ліричні пісні з Полісся. Матеріали до вивчення ліричної традиції / Записи, впорядкування та примітки Олексі Ошуркевича. Нотні транскрипції Юрія Рибачка. Рівне: Рівненська друкарня, 2002. 139 с.

⁴⁶ Про Дмитра Гинцара, «останнього і дуже популярного» носія гуцульської ліричної традиції див. у статті Ігоря Мацієвського «Християнське та етнотрадиційне в інструментальній музичній культурі народів Карпат: взаємозв'язки та антиномії»; Мацієвський Ігор. Ігри й співголосся. Тернопіль: Астон, 2002. С. 116; а також у виданні: Мацієвський Ігор. Музичні інструменти гуцулів. Вінниця: Нова книга, 2012. С. 71–72.

⁴⁷ «Перевидання цієї псалми зі співу лірника Степана Зюгана – перша в Україні публікація цього жанру після такої довгої перерви», – прокоментувала Олена Мурзіна текст «Страстей» з Кременчуцького повіту, який ще на початку ХХ ст. записала й видала в Москві Євгенія Ліньова, див.: Ліньова Євгенія. Опыт записи фонографом українських народних песен / Евгения Линёва, подготовка к изданию, вступительная статья, комментарии Елены Мурзиной. Киев: Музична Україна, 1991. С. 44, 64–65, 83.

⁴⁸ Матеріали до ярмаркового репертуару та побуту старцівства в Західній Чернігівщині / Борис Луговський, вступна стаття Вільяма Нола. *Родовід*. 1993. № 6. С. 83–120; та ін.

⁴⁹ Наприклад, фольклоризовані варіанти пісні «Пасли пастирі вівці на горі» 70-тих років знаходимо серед записів Федора Климчука з Берестейщини: Климчук Федір. Фольклорні матеріали з-під Біловезької Пущі. *Вісник Львівського університету*. Випуск 31. С. 314, 344–345; бойківські варіанти «Самарянки», «Сирітки» кінця 70-тих – початку 80-тих – у збірниках Ганни і Василя Соколів: Фольклорні матеріали з отчого краю / Зібрала Ганна Сокіл та Василь Сокіл. У ноті завела Лариса Лукашенко. Львів: Місіонер, 1998. С. 183–184, 221–226; Народні пісні з голосу Параски Павлюк / Зібрав та упорядкував Василь Сокіл. Львів: Афіша, 2009. С. 104–105.

⁵⁰ Грица Софія. Псалми в репертуарі кобзаря (До 95-річчя від дня народження Георгія Ткаченка). *Народна творчість та етнографія*. 1993. № 4. С. 42–47; Грица Софія. Трансмісія фольклорної традиції. Київ–Тернопіль: Астон, 2002. С. 186–197; та інші.

ціонування кобзарсько-лірницьких організацій⁵¹. Згодом працю над рукописами Порфирія Мартиновича, людини незвичайної долі, дослідника і кобзаря в одній особі, продовжив Кость Черемський. Його монографія «Шлях звичаю», написана насамперед на матеріалах П. Мартиновича, розкриває чимало цікавих деталей, пов'язаних з особливостями вивчення, виконання, сприйняття творів релігійного репертуару в середовищі народних професіоналів⁵². Тонкі спостереження й глибокі міркування знаходимо в розвідках Михайла Хая, присвячених духовним текстам в інтерпретації лірників⁵³, що, зрештою, стало підставою для переконливої наукової реконструкції традиційного виконання таких зразків⁵⁴. Серед публікацій останніх років помітні значні зусилля етномузиколога Олени Богданової, спрямовані на вивчення релігійного лірницького репертуару. Передусім виділяється розвідка про «Сирітку», вибудована на великій кількості зібраних варіантів, зокрема й сучасних⁵⁵.

Початі у 20-ті роки і тоді ж припинені дослідження цілком нового й дуже характерного пласту «Калинівських» творів⁵⁶ продовжили Роман Кирчів⁵⁷ і його учень Володимир Дяків⁵⁸. Інтерес до духовної пісні усної традиції засвідчують статті Людмили Іваннікової⁵⁹. Цієї теми торкаються у ширших студіях Вільям Нолл⁶⁰, Олександр Страхов⁶¹, подаючи порівняно недавні записи текстів. Релігійні твори народного репертуару займають поважне місце в працях сучасних дослідників українського письменства, зокрема Олекси Мишанича⁶², Леоніда Ушкалова⁶³, Юрія Пелешенка⁶⁴.

Відсутність повнішого наукового видання текстів духовних пісень української усної традиції можна пояснити не лише несприятливими історичними обставинами, але й складністю такого завдання: значна розпорошеність зафіксованих зразків, яким почастило потрапити до друку, не кажучи вже про ті, що залишилися в рукописах; проблема відбору записаного матеріалу та його класифікації, упорядкування, додатково ускладнена різним походженням духовних пісень; потреба коментарів, що передбачає глибші попередні студії. З наукової літератури кінця XIX – початку XX ст. дізнаємося про неодноразові спроби укладання зібрань таких творів з подальшими планами видання збірників. Однак ці добрі наміри чи то з вже названих, чи то з інших невідомих причин залишилися нездійсненими. «Произведения этого рода не имѣють у насъ до сихъ поръ особаго сборника и я отлагаю свой запасъ именно для него. Только при значительномъ ихъ собраніи ... возможны какіе нибудь выводы о ихъ характерѣ, складѣ, внесенныхъ исторіей и народнымъ духомъ оригинальныхъ чертахъ, степени воздѣйствія и заимствованія у сосѣднихъ народовъ и т. под.» – писав Василь Горленко у праці «Кобзари і лірники», опублікованій у 1884 р. в «Київській старовині»⁶⁵. «Считаю не лишнімъ упомянуть для интересующихся, что мною подготовляется къ печати сборникъ “псаломъ” съ нотами», – таку примітку залишив Гнат Хоткевич у тексті своєї доповіді, виголошеної на XII Археологічному З'їзді й надрукованої на сторінках «Етнографічного огляду»⁶⁶. На оприлюднення цих джерел спо-

⁵¹ Гримич Марина. Виконавці українських дум. *Родовід*. 1992. № 3. С. 14–21. № 4. С. 18–25.

⁵² Черемський Кость. Шлях звичаю. Харків: Глас, 2002. 447 с. З цим матеріалом пов'язана також студія: Кушпет Володимир. Старцтво: мандрівні співці-музиканти в Україні (XIX – поч. XX ст.). Київ: Темпора, 2007. 592 с.

⁵³ Ці розвідки ввійшли до монографії: Хай Михайло. Микола Будник і кобзарство. Львів: Астролябія, 2015. 320 с.; Хай Михайло. Микола Будник і кобзарство. Друге, оновлене та доповнене видання. Львів: Астролябія, 2020. 380 с.

⁵⁴ Див. зокрема видання звукозаписів: Лірник Стефан. «Ісусе мій...» Реконструкція традиції українських лірників. Київ: УЕЛФ – Cassette б/н, 1997; Хай Михайло. Українська ліра. Warszawa: КОКА Records – 031CD-5, 1999.

⁵⁵ Богданова Олена. «Сирітка» у часово-просторовому континуумі лірницької традиції. *Проблеми етномузикології*. Випуск 2. Київ: Видавництво НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2004. С. 110–134.

⁵⁶ Попов Павло. До текстів т. зв. «Калинівських» пісень. *Етнографічний вісник*. Кн. 4. С. 8–30; Кравченко Василь. «Псалми», що в 1923–24 рр. співали прочани підчас подорожувань до різних Чудес. *Там само*. С. 71–78; [Харків Володимир]. Мелодії т. зв. «Калинівських» пісень. *Там само*. С. 1–4; та інші.

⁵⁷ Кирчів Роман. Фольклорна опозиція войовничому атеїзмові. *Народознавчі зошити*. 2003, № 1–2. С. 3–11.

⁵⁸ Дяків Володимир. «Фольклор Чудес» у підрадянській Україні 1920-х років. Львів: Афіша, 2008. 256 с.

⁵⁹ Іваннікова Людмила. Народна псалма про дітозгубництво в контексті вірувань та обрядовості Південно-Східної Волині (за матеріалами с. Губча Хмельницької обл.). *Міфологія і фольклор*. 2011. № 3–4 (10). С. 49–69; Іваннікова Людмила. Біблійні символи в українському фольклорі: Єрусалим, Голгофа, благодатний вогонь. *Міфологія і фольклор*. 2012. № 2–3 (11). С. 5–15; та ін.

⁶⁰ Зокрема у монографії: Нолл Вільям. Трансформація громадянського суспільства. Усна історія української селянської культури 1920–30 років. Київ: Оранта, 1999. 560 с.

⁶¹ Страхов Олександр. Народна духовна культура та християнство. *Родовід*. 1992. № 4. С. 41–43.

⁶² Мишанич Олекса. Українська література другої половини XVIII ст. і усна народна творчість. Київ: Наукова думка, 1980. 343 с.

⁶³ Ушкалов Леонід. Григорій Сковорода і антична культура. Харків: Знання, 1997. 180 с.; Ушкалов Леонід. «Нема в світі Правди...». *Україна молода*. 2013. 3 січня. С. 13.

⁶⁴ Пелешенко Юрій. Українська література пізнього Середньовіччя (друга половина XIII – XV ст.): Джерела. Система жанрів. Духовні інтенції. Київ: Фоліант, 2004. 423 с.

⁶⁵ Горленко Василій. Кобзари і лірники. *Кієвская Старина*. 1884. Январь. С. 47.

⁶⁶ Хоткевич Ігнатій. Нѣскольکو словъ объ украинскихъ бандуристахъ и лирникахъ. *Етнографическое обозрѣніе*. 1903. № 2. С. 95.

дівався Михайло Сперанський⁶⁷. Михайло Грушевський в «Історії української літератури» згадує «цінну збірку Манжури 1870-х рр., що зісталась невиданою в архіві харківського істор.-фільологічного товариства»⁶⁸ та «новішу збірку лірницького репертуара Слобожанщини, споряджену в 1910 рр. Г. Хоткевичом», яка «спочила так само в актах, як і старша збірка Манжури»⁶⁹, а також зауважує, що «таких більших і менших збірок, без сумніву чимало спочиває по різних архівах»⁷⁰.

Повідомлення Гната Хоткевича (М. Сперанський і М. Грушевський, найімовірніше, писали про той самий збірник) залишиться, можливо, єдиним документальним підтвердженням його діяльності в цьому плані. Згадка про збірник «“псальом” з нотами» – чи йдеться про музичні записи самого Хоткевича, чи лише про доступні йому фіксації попередників або сучасників, рукописи чи публікації – однаково інтригує, адже музичних варіантів духовних пісень усної традиції до нас дійшло значно менше, ніж словесних зразків.

Найдавніші публікації мелодій українського народного релігійного репертуару з'явилися на межі 60-тих – 70-тих років XIX ст. завдяки Миколі Лисенкові: насамперед обробка для голосу з фортепіанним супроводом пісні «Ой зійшла зоря вечорова», що відкриває перший випуск «Збірника українських пісень»⁷¹; трохи згодом записано й видано твори з виконання Остапа Вересає⁷². Значний інтерес викликають і лірницькі варіанти з Таращанського повіту, якими ілюстрована праця М. Лисенка про народні музичні інструменти в Україні⁷³, а один з них – варіант «Сирітки» «Не їдна година одь Бога настала...» з Богатирки⁷⁴ від лірника Ридька – у вигляді обробки для голосу з фортепіано ввійшов до шостого випуску «Збірника українських пісень»⁷⁵.

На початку 80-тих рр. XIX ст. зароджується едиційна справа Кольбергівської україністики, в якій помітну частку становлять духовні пісні, розміщені у спеціальних розділах під назвами «дідівські», «набожні», «релігійні», «постові», хоч цікаві зразки такої творчості знаходимо й серед описів календарних та родинних обрядів, а також і серед інших видів пісень, об'єднаних у різні групи. Збирацька праця Оскара Кольберга у цій сфері сягає межі 50-тих – 60-тих рр. XIX ст., охопила майже три десятиліття його життя, добре виявила глибше зацікавлення дослідника явищем народної релігійності шляхом пізнання поетично-музичних творів книжного й фольклорного походження. Результати польових досліджень такого матеріалу найкраще представлені в першій і другій частинах «Покуття»⁷⁶ та у виданих вже після смерті Кольберга фольклорно-етнографічних збірниках «Холмські»⁷⁷, «Перемиські»⁷⁸, «Волинь»⁷⁹, «Сяноцькі-Кроснянські»⁸⁰, «Русь Червона»⁸¹.

⁶⁷ Сперанський Михайло. Южно-русская пѣсня и современные ея носители. Сборник Историко-Филологического общества при Институтѣ князя Безбородко въ Нѣжинѣ. Томъ V. Київ: Типографія І.І. Чоколова, 1904. С. 132.

⁶⁸ Грушевський Михайло. Історія української літератури. Т. IV. У Києві: З друкарні Державного В-ва України – УАН, 1925. С. 211.

⁶⁹ Там само.

⁷⁰ Там само.

⁷¹ «Збірник українських пісень: Для голосу в супроводі фортепіано / Зібрав і у ноті завів М. Лисенко. Вип. 1. Київ: [Вид. авт.]; (Ляйпціг: Друк. К.Г. Редера), ценз. 1868», – див.: Нотографічний покажчик видань музичних творів М.В. Лисенка / Укл. О.П. Осадця. Львів: НБ, 2001. С. 61; Збірник українських пісень / Зібрав і у ноті завів М. Лисенко. Перший Випуск. Третє видання. Київ і Одеса: У Болеслава Корейво, ценз. 1868. С. 2–3.

⁷² Лисенко Николай. Характеристика музыкальных особенностей малорусских думь и пѣсень, исполняемыхъ кобзаремъ Вересаемъ. Ноты къ думамъ и пѣснямъ, исполняемымъ О. Вересаемъ. Записки Юго-западнаго Отдѣла Императорскаго Русскаго Географическаго Общества. Томъ I. За 1873 годъ. Київ: Въ типографіи Императорскаго Университета Св. Владимира, 1874. С. 11–21; Думы и пѣсни, исполняемыя Вересаемъ и записаныя гг. Чубинскимъ и Русовымъ. Там само. С. 22–33.

⁷³ Боян. Народні музичні струменти на Вкраїні. Зора. Р. XV. 1894. Ч. 8. С. 185–187.

⁷⁴ Богатирка зараз належить до Білоцерківського району Київської області (до 2020 р. входила до Ставищенського району).

⁷⁵ Збирныкъ Украинскихъ писень / Зибравъ й у ноты завивъ М. Лисенко. Шостый выпускъ. Къивъ [Москва: Лит. В. Гроссе], ценз. 1895. С. 42–43.

⁷⁶ Kolberg Oskar. Pokucie. Tom I. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1882. Ss. IX+360. Tom II. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1883. Ss. IV+300. Перевидання: Kolberg Oskar. Dzieła wszystkie. Tom 29. Pokucie, część I. Wrocław – Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1962. Ss. XIV+360. Tom 30. Pokucie, część II. Wrocław – Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1963. Ss. X+300.

⁷⁷ Kolberg Oskar. Chełmskie. Tom I. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1890. Ss. VII+369. Tom II. Kraków: Drukiem Wł.L. Anczyca i spółki, 1891. Ss. VI+265. Перевидання: Kolberg Oskar. Dzieła wszystkie. Tom 33. Chełmskie, część I. Wrocław – Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1964. Ss. XII+372. Tom 34. Chełmskie, część II. Wrocław – Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1964. Ss. X+268.

⁷⁸ Kolberg Oskar. Przemyskie. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1891. Ss. XX+243. Перевидання: Kolberg Oskar. Dzieła wszystkie. Tom 35. Przemyskie. Wrocław – Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1964. Ss. XX+244.

⁷⁹ Kolberg Oskar. Wołyń. W Krakowie: Spółka wydawnicza polska, 1907. Ss. XI+450. Перевидання: Kolberg Oskar. Dzieła wszystkie. Tom 36. Wołyń. Wrocław – Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1964. Ss. XII+452.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. інтерес до фіксації наспівів духовних пісень усної традиції посилюється. Передусім цей процес засвідчує унікальний збірник Порфирия Демущького⁸². Вагомим внеском в історію таких студій можна вважати також опубліковані в 1904 р. записи А. Кибальчича від Терентія Пархоменка 1902–1903 рр.⁸³, фонографічні записи Осипа Роздольського з Львівщини 1900–1902 рр., які розшифрував Станіслав Людкевич, надруковані у 1908 р. в окремому розділі відомої спільної їх праці⁸⁴, записи Климентя Квіткі з різних українських земель 1896–1921 рр., зокрема об'єднаних під назвою «Пісні набожні» в збірнику, що вийшов у Києві в 1922 р.⁸⁵, мелодії лемківських духовних пісень, які Філарет Колесса зібрав у 1912–1917 рр. і розмістив у «Етнографічному збірнику» в 1929 р.⁸⁶

Отже, це був час активного введення до наукового чи й ширшого обігу цілих циклів музичних зразків релігійної пісенності усної традиції. Поза тим, видання цього та наступних періодів виказують ще немало випадків фіксування і публікацій поодиноких творів. Особливе значення мають записи духовних пісень зі «забороненого» народного репертуару, які потрапили до друку «випадково»⁸⁷ або вже в кінці XX – на початку XXI ст.: насамперед від лірника Івана Власюка завдяки Олексі Ошуркевичу й Юрієві Рибаківі⁸⁸, від кобзаря Георгія Ткаченка завдяки Софії Грици⁸⁹.

Зі всього тут сказаного легко зробити висновок про міждисциплінарний характер студій над духовною піснею як явищем народної культури, що об'єднує представників різних галузей, а передусім – фольклористів, етномузикологів, літературознавців, музикознавців. Проте відразу впадає ввічі, з одного боку, частота звертань до цієї теми, а з іншого – їх принагідність, коли дослідники обмежуються записами чи опрацюванням матеріалів або певної місцевості, або певних виконавців, розглядом конкретних творів чи мотивів, окремих вузьких проблем тощо. Відсутність спеціальної праці про духовну пісню української усної традиції, а також повнішого наукового видання відповідних текстів зумовлюють фактичну нерозробленість теми, насамперед у теоретичному плані. Таким чином, тут існує цілий ряд проблем не те що невирішених, а нерідко й досі не поставлених.

Відокремити підгрупу авторських фольклоризованих духовних пісень від тих, які народні за походженням загалом нелегко – розпізнання книжної чи фольклорної генези тексту потребує іноді спеціальних студій. Суттєвим є також зближення всіх цих компонентів у народному репертуарі, зведення їх до одної групи у сприйнятті носіїв традиції, взаємопроникнення елементів літературної та фольклорної поетики, професійної і народної музики, що дає підставу пересвідчитися в потребі насамперед паралельного дослідження такого матеріалу.

Історія усного поширення авторського тексту в народному середовищі завжди має свою «писемну» передісторію, яку не можна не брати до уваги. Водночас важливо, що серед збережених фольклоризованих зразків таких пісень інтерес для аналізу й спостережень становлять лише ті, які передають характерні особливості процесу трансформації, увібравши елементи місцевого колориту та інші ознаки втручання носіїв фольклорної традиції. Вони виділяються на тлі зафіксованих прикладів, які збирачі не раз називали «пока-

⁸⁰ Kolberg Oskar. *Dziela wszystkie*. Tom 49. Sanockie-Krośnieńskie, część I. Wrocław – Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1974. Ss. LX+552. Tom 50. Sanockie-Krośnieńskie, część II. Wrocław – Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1972. Ss. 448.

⁸¹ Kolberg Oskar. *Dziela wszystkie*. Tom 56. Ruś Czerwona, część I. Wrocław – Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1976. Ss. LXXXI+445. Tom 57. Ruś Czerwona, część II. Zeszyt 1. Wrocław – Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1978. Ss. 768. Zeszyt 2. Wrocław – Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1979. Ss. 769–1435.

⁸² Лира и ийи мотивы. Зібравъ въ Къйивщъци П. Демущький. Къйивъ: Нотопечатня и друкарня И.И. Чоколова, 1903. 58 с. Перевидання: Демущький Порфирий. Лира і її мотиви. Харків: Видавець Савчук О.О., 2012. 310 с.

⁸³ Сперанскій Михайль. Южно-русская пѣсня и современные ея носители. *Сборникъ Историко-Филологическаго общества при Институтѣ князя Безбородко въ Нѣжинѣ*. Томъ V. Кіевъ: Типографія И.И. Чоколова, 1904. С. 97–230.

⁸⁴ Галицько-руські народні мелодії. Часть II. / Зібрані на фонограф Йосифом Роздольським, списав і зредагував Станіслав Людкевич. *Етнографічний збірник*. Т. XXII. У Львові: З друкарні НТШ, 1908. С. 307–312.

⁸⁵ Українські Народні Мелодії / Зібрав Климент Квітка. *Етнографічний Збірник*. Том II. Київ: Слово, 1922. С. 60–63. Перевидання: Квітка Климент. Зібрання праць. Прижиттєві публікації (1902–1941) / Ініціатор та керівник проекту Богдан Луканюк; редактор Ліна Добрянська. Львів: Електронне перевидання, 2010. 596 с. *Internet archive*. URL: http://labs.lnu.edu.ua/folklore-studies/wp-content/uploads/sites/3/2018/03/Квітка_Климент_Прижиттєві-праці_Львів_2010.pdf.

⁸⁶ Народні пісні з галицької Лемківщини. Тексти й мелодії / Зібрав, упорядкував і пояснив [доктор] Філарет Колесса. *Етнографічний збірник*. Томи XXXIX–XL. У Львові: З друкарні НТШ, 1929. LXXXII+469 с.

⁸⁷ Див., наприклад, лемківський варіант «Лазаря» 50-тих – 60-тих років XX ст.: Українські народні пісні з Лемківщини / Зібрав Орест Гижя, загальна редакція Софії Грици. Київ: Музична Україна, 1972. С. 285–286; та ін.

⁸⁸ Лірницькі пісні з Полісся. Матеріали до вивчення лірницької традиції / Записи, впорядкування та примітки Олексі Ошуркевича. *Нотні транскрипції Юрія Рибаківі*. Рівне: Рівненська друкарня, 2002. С. 47–62.

⁸⁹ Грица Софія. Трансмисія фольклорної традиції. Київ–Тернопіль: Астон, 2002. С. 196–197.

ліченими» віршами чи такими, що не виказують ніяких цікавих «творчих відхилень» від книжного першотвору.

Спеціальне вивчення духовної пісні української усної традиції на основі друкованих та рукописних джерел різних періодів сприяє перегляду деяких за давнини стереотипів, породжених невірною методикою підходів до цього складного й багатогранного явища української культури. Матеріал поглиблених студій «розхитує» уявлення про досить пізню появу духовної пісні в народному середовищі, про те, що початок її вивчення припадає щойно на кінець XIX ст., як і припущення про загалом малу кількість зафіксованих текстів, про локальність поширення таких творів лише на Поліссі чи їх приналежність винятково до репертуару лірників, неактуальність для сучасних носіїв фольклору тощо. Спростування наукових мітів, у яких не раз і перебільшено популярність деяких творів, приписано їх відомим авторам, наближає до кращого пізнання української духовної пісні.

Отже, ознайомлення з давнішими й пізнішими записами, а понад усе – нагода стати свідком активного функціонування таких пісень у їх природній сфері справді відкриває ту картину «незліченного», за висловом вченого-романтика Дениса Зубрицького, багатства духовного народного репертуару, для осягнення якого потрібний і тривалий час, і наполеглива праця цілої дослідницької школи.

References

- Barokovi dukhovni pisni z rukopysnykh spivanykiv XVIII st. Lemkivshchyny [Baroque spiritual songs from Lemkivshchyna's handwritten songbooks of the 18th century] / Vstup, uporiadkuvannia i komentari Oli Hnatiuk. (2000). Lviv, Ukraine.
- Bohdanova, O. (2004). «Syrityka» u chasovo-prostorovomu kontynuumi lirnytskoi tradytsii [«Syrityka» within the temporal and spatical continuum of the Lyrnic's tradition]. *Problemy etnomuzykologhii – Problems of ethnomusicology*, 2. P. 110–134. Kyiv, Ukraine.
- Bohorodytsia v ukrainskomu folklori [Holy Mother in Ukrainian folklore] / Zibrala ta vporiadkuvala Halyna Koval. (2006). Lviv, Ukraine.
- Cheremskyi, K. (2002). Shliakh zvychaiu [The way of custom]. Kharkiv, Ukraine.
- Demutskyi, P. (2012). Lira i yii motyvy [Lyre and its motifs]. Kharkiv, Ukraine.
- Denysiuk, I., Harasym, Ya., Halaichuk, V. (2003). Folklorni zapysy z Polissia [Folklore records from Polissia]. *Visnyk Lvivskoho universytetu – Visnyk of the Lviv university*, 31. P. 247–291.
- Diakiv, V. (2008). «Folklor Chudes» u pidradiatskii Ukraini 1920-kh rokiv [«The folklore of miracles» in under-soviet Ukraine at 1920s.]. Lviv, Ukraine.
- Folklorni materialy z otchoho kraiu [Folklore materials from the homeland] / Zibraly Hanna Sokil ta Vasyl Sokil. U noty zavela Larysa Lukashenko. (1998). Lviv, Ukraine.
- Hnatiuk, O. (1994). Ukrainska dukhovna barokkova pisnia [Ukrainian spiritual baroque song]. Varshava–Kyiv, Poland–Ukraine.
- Hrymych, M. (1992). Vykonavtsi ukrainskykh dum [Performers of Ukrainian Duma]. *Rodovid – Pedigree*, 3. P. 14–21; 4. P. 18–25.
- Hrytsa, S. (1993). Psalmy v repertuari kobzaria (Do 95-richchia vid dnia narodzhennia Heorhiia Tkachenka) [Psalms in kobzar's repertoire (To the 95th anniversary of Georgy Tkachenko's birth)]. *Narodna tvorchiist ta etnohrafiiia – Folk art and ethnography*, 4. P. 42–47.
- Hrytsa, S. (2002). Transmisiiia folklornoi tradytsii [Transmission of folklore tradition]. Kyiv–Ternopil, Ukraine.
- Hrytsa, S. (2015). Melos ukrainskoi narodnoi epiky [Melodies of the Ukrainian folk epic]. Kyiv, Ukraine.
- Ilnytskyi, M. (2003). Kilka vstupnykh sliv i prynahidnykh sposterezhen [Few introductory words and some occasional observations]. *Visnyk Lvivskoho universytetu – Visnyk of the Lviv university*, 31. P. 371–376.
- Ivannikova, L. (2009). Novyi ukrainskyi Bohohlasnyk [New Ukrainian Bohohlasnyk]. *Slovo Prosvity – The Word of Enlightenment*, 15 (496). P. 10.
- Ivannikova, L. (2011). Narodna psalma pro ditozghubnytstvo v konteksti viruvan ta obriadovosti Pivdenno-Skhidnoi Volyni (za materialamy s. Hubcha Khmelnytskoi obl.) [Folk psalma on child-murdering in the context of beliefs and rituality in the South-Eastern Volhynia (based on the village of Hubcha, Khmel'nyts'kyi region)]. *Mifolohiia i folklor – Mythology and folklore*, 2011, 3–4 (10). P. 49–69.
- Ivannikova, L. (2012). Bibliini symvoly v ukrainskomu folklori: Yerusalym, Holhafa, blahodatnyi vohon [Biblical symbols in the Ukrainian folklore: Jerusalem, Calvary, Beneficial Fire]. *Mifolohiia i folklor – Mythology and folklore*, 2–3 (11). P. 5–15.
- Khai, M. (2015). Mykola Budnyk i kobzarstvo [Mykola Budnyk and kobzardom]. Lviv, Ukraine.
- Khai, M. (2020). Mykola Budnyk i kobzarstvo [Mykola Budnyk and kobzardom]. Druhe, onovlene ta dopovnene vydannia. Lviv, Ukraine.
- Klymchuk, F. (2003). Folklorni materialy z-pid Bilovezkoj Pushchi [Folklore materials from Bilovezka Pushcha]. *Visnyk Lvivskoho universytetu – Visnyk of the Lviv university*, 31. P. 313–354.
- Kushpet, V. (2007). Startivstvo: mandrivni spivtsi-muzykanty v Ukraini (XIX – poch. XX st.) [Startivstvo: itinerant singers-musicians in Ukraine (XIX – early XX centuries)]. Kyiv, Ukraine.
- Kvitka, K. (2010). Zibrannia prats: Pryzhytievii publikatsii (1902–1941) [Collected works: lifetime publications (1902–1941)] / Initsiator ta kerivnyk proektu Bohdan Lukaniuk; redaktor Lina Dobrianska.

Lviv, Ukraine. URL: http://labs.lnu.edu.ua/folklore-studies/wp-content/uploads/sites/3/2018/03/Квітка_Климент_Прижиттєві-праці_Львів_2010.pdf

Kurchiv, R. (2003). Folklorna opozyttsiia voiovychnomu ateizmu [The folklore opposition to militant atheism]. *Narodoznavchi zoshyty – The ethnology notebooks*, 1–2. P. 3–11.

Lastovetska, L. (2007). Kanty Danyla Tuptala (Dymytriiia Rostovskoho): do pytannia pro spivvidnoshennia u nykh avtorskykh ta zapozychenykh elementiv [D. Tuptalo's (Dymytry of Rostov's) cantos: to the problem of correlation here author's and borrowing elements]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka ta Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni Petra Chaikovskoho. Serii: Mystetstvoznavstvo – The scientific notes of Ternopil Volodymyr Hnatiuk national pedagogical university and Petro Tchaikovsky national music academy of Ukraine. Series: Art studies*, 1. P. 16–22.

Linyova, E. (1991). Opyt zapisi fonografom ukraïnskikh narodnykh pesen [The experience of recording Ukrainian folk songs with a phonograph] / Evgeniya Linyova, podgotovka k izdaniyu, vstupitel'naya stat'ya, kommentarii Eleny Murzinoj. Kiev, Ukraine.

Lirnytski pisni z Polissia. Materialy do vyvchennia lirnytskoi tradytzii [Lyrnic's songs from Polissia. Materials for studying the lyrnic's tradition] / Zapysy, vporiadkuvannia ta prymitky Oleksy Oshurkevycha. Notni transkryptsii Yurii Rybaka. (2002). Rivne, Ukraine.

Lystuvannia Klymenta Kvitky i Filareta Kolessy [Correspondence between Klyment Kvitka and Filaret Kolessa] / Uporiadkuvannia lystiv Roksoliany Zalieskoi; vstupna stattia, prymitky Anatolia Ivanytskoho. (1992). *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni T. Shevchenka – Notes of the Taras Shevchenko scientific society, CCXXIII*. P. 309–416. Lviv, Ukraine.

Martynovych, P. (2012). Ukraïnski zapysy [Ukrainian records]. Kharkiv, Ukraine.

Materialy do yarmarkovoho repertuaru ta pobutu startsvstva v Zakhidni Chermihivshchyni [Materials on the repertory and practices of street musicians in Western Chernihiv region] / Borys Luhovskiy, vstupna stattia Viliama Nolla. (1993). *Rodovid – Pedigree*, 6. P. 83–120.

Matiichyn, I. (2009). Vasyliianske pisniarstvo kintsia XIX – pershoi polovyny XX st. yak fenomen halyskoi muzychnoi kultury [Vasylian singing of the end of the XIXth century – the first part of the XXth century as a phenomenon of Halician music culture]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv, Ukraine.

Matiichyn, I. (2012). Do pytannia zarozhennia novoho etapu dukhovnoi pisni v Halychyni kintsia XIX – pershoi polovyny XX st. [Concerning the question the origination of a new stage of the spiritual song in Halychyna at the end of the XIX(th) – the first half of the XX(th) centuries]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Serii: Mystetstvoznavstvo. – The scientific notes Volodymyr Hnatiuk national pedagogical university of Ternopil. Series: Art studies*, 2. P. 94–101.

Matsiievskiy, I. (2002). Ihry y spivholossia [Playing and harmony]. Ternopil, Ukraine.

Matsiievskiy, I. (2012). Muzychni instrumenty hutsuliv [The musical instruments of Hutsuls]. Vinnytsia, Ukraine.

Medvedyk, Ju. (2016). Der Bohohlasnyk von Počajiv [The Bohohlasnyk of Počajiv] / Aus dem Ukrainischen übersetzt von V. Kressel. Köln–Wien, Germany–Austria.

Medvedyk, Yu. (2006). Ukraïnska dukhovna pisnia XVII–XVIII stolit [Ukrainian spiritual song of the 17th–18th centuries]. Lviv, Ukraine.

Medvedyk, Yu. (2015). Ad Fontes: z istorii Ukraïnskoi muzyky XVII – pochatku XX st. Vybrani statti, materialy, retsenzii [Ad Fontes: from the Ukrainian music history of the 17th – early 20th centuries. Selected articles, materials, reviews]. Lviv, Ukraine.

Medvedyk, Yu. (2023). Dukhovna pisnia v Ukraïni: vytoky, rozvytok, zhanry [Spiritual song in Ukraine: origins, development, genres]. Lviv, Ukraine.

Narodni pisni z holosu Parasky Pavliuk [Folk songs from Paraska Pavliuk's voice] / Zibrav ta uporiadkuvav Vasyl Sokil. (2009). Lviv, Ukraine.

Noll, V. (1999). Transformatsiia hromadianskoho suspilstva. Usna istoriia Ukraïnskoi selianskoi kultury 1920–30 rokiv [Transformation of civil society. An oral history of Ukrainian peasant culture of the 1920–1930s]. Kyiv, Ukraine.

Notohrafichnyi pokazhchyk vydan muzychnykh tvoriv M.V. Lysenka [The notographic index of the editions M.V. Lysenko's musical works] / Ukl. O.P. Osadtsia. (2001). Lviv, Ukraine.

«Oi vydno selo»: Narodni pisni sela Ardanovo Irshavskoho raionu Zakarpatskoi oblasti [«Oh, the village is visible»: the folk songs of the Ardanovo village, Irshava district, Zakarpattia region] / Zapysy, uporiadkuvannia, vstupna stattia ta prymitky Ivana Khlanty. (2003). Uzhhorod, Ukraine.

Peleshenko, Yu. (2004). Ukraïnska literatura piznoho Serednovichchia (druga polovyna XIII – XV st.): Dzherela. Systema zhanriv. Dukhovni intentsii [Ukrainian literature of the late Middle Ages (second half of the 13th – 15th centuries): Sources. System of genres. Spiritual intentions]. Kyiv, Ukraine.

Pisni do Pochaivskoi Bohorodytsi. Perevydannia druku 1773 roku [Songs to Pochaiv Holy Mother. Reissue of the 1773 print] / Transkryptsii, komentari i doslidzhennia Yurii Medvedyka. (2000). Lviv, Ukraine.

Pisni Ternopilshchyny [Songs of Ternopil region] / Uporiadkuvaly Stepan Stelmashchuk, Petro Medvedyk. Vyp. 2. (1993). Kyiv, Ukraine.

Pokaianni ta pokhoronni pisni [Penitent and funeral songs] / Zapys tekstiv i melodii, uporiad., pidhot. tekstiv, vstup. st., prymitky Ivana Khlanty; rozshyfruvannia melodii Fedora Kopyntsia. (2007). Uzhhorod, Ukraine.

«Spivaite Bohovi nashomu, spivaite» [«Sing to our God, sing»] / Uporiadkuvannia Ivana Khlanty. (2008). Uzhhorod, Ukraine.

Strakhov, O. (1992). Narodna dukhovna kultura ta khrystyanstvo [Folk spiritual culture and Christianity]. *Rodovid – Pedigree*, 4. P. 41–43.

Syroid, O. (2003). Dukhovni pisni z Ilyka [Spiritual songs from Ilyk]. *Visnyk Lvivskoho universytetu – Visnyk of the Lviv university*, 31. P. 395–402.

Ushkalov, L. (1997). Hryhorii Skovoroda i antychna kultura [Hryhorii Skovoroda and ancient culture]. Kharkiv, Ukraine.

Ushkalov, L. (2013). «Nema v sviti Pravdy...» [«There is no Truth in the world...»]. *Ukraina moloda – Ukraine is young*, January 3. Kyiv, Ukraine.

Zosim, O. (2009). Zakhidnoevropeiska dukhovna pisnia na skhidnoslovianskykh zemliakh u XVII–XIX stolittiakh [Western European spiritual song in the East Slavic lands in the 17th–19th centuries]. Kyiv, Ukraine.

Zosim, O. (2017). Skhidnoslovianska dukhovna pisnia: sakralnyi vymir [Eastern Slavic spiritual song: sacred dimension]. Kyiv, Ukraine.

Сироїд Олена Ігорівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української фольклористики імені Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка (вул. Університетська, 1/345, м. Львів, 79000, Україна).

Syroid Olena – Ph.D. in Philological Sciences, Associate Professor of Filaret Kolessa Department of Ukrainian Folklore Studies, Ivan Franko National University of Lviv (1/345 University Street, Lviv, 79000, Ukraine).

E-mail: olena.syroid@gmail.com

UKRAINIAN SPIRITUAL SONG OF ORAL TRADITION: RESEARCH STATE AND PERSPECTIVES

The author attempts to define approaches that would allow a large-scale study of the spiritual song as a phenomenon of folk tradition. For this purpose, "a top view" is formed, so to speak, from a modern point of view on the history and state of Ukrainian ethnographic studies. The complexity of such studies is primarily caused by the significant scattering of relevant manuscripts and printed sources; however, despite their significant number, they are primarily sporadic. The combination of historical and comparative methods corresponds to such a source studies specifics of the article. Novelty and relevance are related, on the one hand, to the fact that there is no special scientific work about the spiritual song in Ukrainian folklore studies, to the unexplored history of recording texts, as well as observations about their nature and functioning; and on the other – with the undoubted value of these works, their survivability in the oral tradition. The conclusions outline the prospects for the study of Ukrainian folk spiritual songs, emphasising the complexity of the most actual problems caused by richness, diversity, and the volume of the material.

Key words: spiritual song, oral tradition, functioning, records, observations.

Дата подання: 19 липня 2023 р.

Дата затвердження до друку: 29 серпня 2023 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Сироїд, О. Українська духовна пісня усної традиції: стан і перспективи дослідження. *Сіверянський літопис*. 2023. № 5. С. 139–148. DOI: 10.58407/litopis.230514.

Цитування за стандартом APA

Syroid, O. (2023). Ukrainianska dukhovna pisnia usnoi tradytsii: stan i perspektyvy doslidzhennia [Ukrainian spiritual song of oral tradition: research state and perspectives]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 5, P. 139–148. DOI: 10.58407/litopis.230514.

